

Manifest de Montserrat

Les necessitats no materials de la infància,
fonament de la seva protecció

En el marc de la commemoració del vintè aniversari de la Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l'Infant, la Comissió de la Infància de Justícia i Pau i la Fundació Pere Tarrés han promogut una reflexió conjunta sobre les necessitats no materials de la infància, com una contribució més, unida a les moltes iniciatives que s'han suscitat amb aquesta avinentesa, per fer més efectiva l'aplicació d'aquest text bàsic.

Destaquem entre aquestes iniciatives la Crida Mundial a Favor de la Infància, promoguda pel BICE (*Bureau International Catholique de l'Enfance*), que fou presentada públicament a Ginebra el 4 de juny de 2009.

A Catalunya, l'Observatori dels Drets de la Infància del Departament d'Acció Social i Ciutadania de la Generalitat ha difós un manifest titulat Compromís vers la infància, en el qual demana a tots els agents implicats que "vetllin pel benestar de l'infant i contribueixin a millorar les seves condicions de vida i el seu desenvolupament".

Un grup de professionals¹ ens hem reunit per debatre la naturalesa de les necessitats no materials de l'infant, entenent-les com un dret humà, i mirar d'establir per què cal potenciar-les, qui n'és responsable i en quines condicions s'han de complir. Aquestes reunions han tingut lloc a la seu de la Fundació Pere Tarrés i es van cloure al monestir de Montserrat.

¹ El grup de reflexió ha estat format per les persones següents: Frederic Bassó, Jaume Cela, Jordi Cots, Araceli Lázaro, Txus Morata, Carme Panchón, Aleix Puiggalí, Josep Oriol Pujol, Maria Urmeneta, Stefan Vanistendael, Carme Vidal i Jesús Vilar.

El grup de redacció l'han integrat les persones següents: Jordi Cots (Secretari de la Comissió de la Infància de Justícia i Pau i Ex-Adjunt al Síndic per als infants), Araceli Lázaro (Secretària de l'Observatori dels Drets de la Infància), Aleix Puiggalí (Monjo de Montserrat, excoordinador de Drets civils de l'Ajuntament de Barcelona), Maria Urmeneta (Mestra d'Escola d'àmbit hospitalari) i Jesús Vilar (professor de la Facultat de Treball social i Educació Social Pere Tarrés - URL -).

Què són les necessitats no materials?

Les necessitats no materials de la infància són una part fonamental del seu desenvolupament integral. Impliquen tenir present l'infant en la seva totalitat, ja que estan al fons de les seves grans necessitats, i són un component bàsic de qualsevol activitat a favor de la infància. Ara bé, per la seva naturalesa menys tangible, les necessitats no materials poden semblar difícils de pressentir i d'identificar. Això demana que els adults, que són referents de l'infant, tinguin una especial consciència, reflexió, disposició i voluntat per promoure accions amb l'objectiu de satisfer-les i estimular-les.

Les necessitats no materials dels infants són necessitats reals. I ens preguntem si, en el marc d'aquestes necessitats, no es pot parlar de drets espirituals. El dret no ho pot protegir tot, hi ha drets que la llei no pot regular de manera imperativa. Per tant, és una qüestió de sensibilitat personal i correspon a professionals, organismes i institucions de vetllar per fer-los evidents i potenciar-los. No obstant això, la dimensió espiritual és mencionada en quatre dels articles de la Convenció. L'article 17, que es refereix al dret civil d'accés a la informació, parla de "benestar social, espiritual i moral de l'infant", i els articles 23 (sobre els infants amb disminucions físiques o psíquiques), 32 (sobre el treball infantil) i 27 (sobre un nivell de vida adequat), al·ludeixen al desenvolupament cultural, espiritual, moral o social.

Pel que fa a l'article 27, els comentaristes diuen que "l'article deixa clar que, a fi d'obtenir un nivell de vida adequat, no n'hi ha prou amb satisfer les necessitats bàsiques". El principi primer de la Declaració de Ginebra (1924) ho havia dit amb una gran simplicitat: "L'infant ha de poder desenvolupar-se d'una manera normal, materialment i espiritualment". És important, doncs, nodrir no sols materialment, sinó també espiritualment, fins i tot en els moments crítics, quan normalment es posa més l'èmfasi en les necessitats de supervivència. Sovint els països en vies de desenvolupament poden tendir a prioritzar els drets de supervivència per davant dels drets espirituals, tot i que aquests ajudaran a sobreviure l'infant en aquelles circumstàncies i en el futur, i això mateix es pot donar també en fer front a situacions de risc. D'altra banda, es produeix la paradoxa que en les societats desenvolupades, on teòricament les necessitats materials ja estan cobertes, allò material continua sent prioritari, en detriment, massa vegades, d'un treball efectiu al voltant de les necessitats no materials.

Aquesta reflexió no és nova. El BICE ja va abordar el tema després de l'Any Internacional de l'Infant (1979). Tot i que la Convenció no conté cap definició de dret espiritual, per al BICE, en el seu programa *L'infant i el buit espiritual*, la dimensió espiritual és "la capacitat, específica de l'home, de superar el fet material i econòmic, amb una recerca d'identitat fonamental que dóna un sentit a la vida". I a la ja esmentada Crida Mundial a Favor de la Infància, en l'apartat 10, diu: "Ens proposem d'adoptar un enfocament renovat sobre l'infant que tingui en compte les necessitats més profundes i alhora el seu dret a la vida i a un desenvolupament integral, comprenent-hi l'espiritual".

No voldríem utilitzar d'una manera confusa, indistintament, les expressions drets espirituals, dimensió religiosa, dimensió espiritual o necessitats no materials. Tot i la dificultat de definir la dimensió espiritual, no hem de renunciar a donar l'oportunitat als nostres infants de créixer amb un sentit de transcendència. Creiem que també es pot parlar de la part espiritual com d'un dret humà.

Els drets espirituals, que no són els drets religiosos —també recollits a la Convenció—, estan relacionats amb la vida i són humanament universals, fan referència a unes capacitats humanes innates. Els drets religiosos es refereixen a unes opcions humanes. L'espiritualitat fa referència a allò que és impalpable, íntim i personal, al més profund de la persona, a qüestions

emocionals, morals i cognitives: discerniment, creixement moral, sentit ètic en el sentit més ampli (fent distinció entre el sentiment ètic i les diferents morals específiques que formen part de les creences). L'espiritualitat es relaciona amb els valors i el creixement de la persona i determina la seva manera de viure. L'esperit implica anticipació i consciència; toca la identitat de la persona que ho és en tant que incorpora al seu ésser el sentit del transcendent.

Segons el Comitè dels Drets de l'Infant, per exemple, en l'exercici del dret a una informació adequada que reconeix l'article 17, "no s'ha d'exposar la identitat de l'infant". I el mencionat article 27 de la Convenció, sempre segons els comentaristes, està relacionat amb tots els drets civils, que tracten de la identitat i de l'educació. Asseguren la dignitat de l'infant.

Per tot això, recollint i valorant el sentit de les propostes que des d'àmbits diversos s'han fet i es fan en aquest aniversari per a una mobilització renovada a favor de la infància, oferim amb tota simplicitat el resultat de la nostra reflexió.

1. PER QUÈ cal potenciar aquests drets?

La satisfacció de les necessitats no materials de l'infant forma part d'un concepte de protecció que s'ha configurat tenint present, cada vegada més, l'infant com a persona, i possibilita arribar a esdevenir precisament més persona des de la promoció de la dimensió relacional, l'afectivitat i l'emotivitat. Aquests són elements importants i emergents en el món actual, especialment en la nostra societat occidental, molt materialista, on predomina el tenir enlloc de la construcció del ser.

La promoció d'aquests drets és un component indispensable de l'aplicació de la Convenció. El Comitè dels Drets de l'Infant demana als estats membres que l'informin, entre d'altres aspectes, de les mesures adoptades per afavorir el desenvolupament espiritual. Atendre les necessitats no materials de l'infant referma la visió integral que la Convenció ens dóna de l'infant. El component espiritual de la creixença de l'infant pot simbolitzar l'aspecte qualitatiu de l'acció protectora, i aquesta es projecta no únicament sobre la infància en risc, sinó sobre tota la infància.

2. QUI ha de desenvolupar aquestes capacitats?

La Convenció ens presenta una visió nova de l'infant i una visió nova de l'adult/a, un adult que creu en l'infant i experimenta el goig pel seu progrés.

Les crides a què més amunt hem fet referència han sabut identificar que l'adult de la Convenció són les mares, els pares i l'entorn familiar proper, però també tots els professionals de la infància, els poders públics, la societat civil organitzada i la ciutadania en general. En aquest sentit, la formació i les condicions de treball dels i les professionals de la infància en tots els àmbits i el suport a les famílies són clau per a la consecució d'aquest objectiu. Perquè això sigui possible, caldrà clarificar el concepte de prioritat pressupostària, que ha de figurar en tota normativa i polítiques d'infància.

Tots els adults que treballen per a la infància han de conèixer les necessitats no materials de l'infant; però no n'hi ha prou amb conèixer-les, hi ha d'haver una disposició. Aquesta disposició s'ha de fomentar i educar. Per tenir present l'infant en la seva totalitat li cal, a l'adult, una formació que afini i desvetlli la seva sensibilitat.

Cal que prenguin consciència de la complementarietat de tots els agents i de la necessitat del concurs responsable de totes les parts. Tots els adults s'han de sentir corresponsables de la creixença espiritual de l'infant. Això requereix una actitud oberta per reforçar-se recíprocament, però també per superar les interferències i fins i tot suplir l'absència d'alguns d'ells quan sigui necessari.

L'adult/a ha de saber fer una doble i simultània adaptació per integrar en un sol acte les necessitats materials i les no materials. De fet, tota persona adulta és educadora. És aleshores que l'escolta de l'infant pren tota la seva significació.

S'ha de canviar la mirada adulta. Hem de partir de la idea que la persona adulta ha d'assumir la seva responsabilitat sobre la persona que és l'infant.

3. QUÈ cal potenciar?

Dins d'aquest projecte, al nostre entendre, el que caldria promoure, protegir i alimentar són unes capacitats espirituals bàsiques: la possibilitat de meravellar-se; de viure experiències personals de joia; de posseir un sentiment de serenitat interior que propiciï, quan calgui, l'elaboració dels sentiments de dolor i pèrdua; d'ésser conscient de la relació amb els altres i predisposar-lo a crear vincles amb els éssers humans i fins i tot amb les coses. Caldria crear les condicions per fer-lo gaudir de la dimensió contemplativa i de transcendència.

S'haurien d'afavorir les capacitats cognitives i lingüístiques; també la consciència, la interiorització, la reflexió; en definitiva, despertar el seu jo més personal i íntim, les seves capacitats emocionals i de raonament. En definitiva, tenir una sensibilitat moral, saber commoure's, sentir empatia, gaudir del sentit de l'humor que el disposi, quan sigui el moment, a ser resilient, adquirir la dimensió relacional, saber-se posar al servei dels altres i desenvolupar actituds dialògiques. Així mateix, afavorir un sentit afectiu tant com un sentit de la bellesa; complaure's en allò petit, allò gratuït. Fer-lo capaç d'entusiasmar-se.

I tot això sense caure en idealismes o sentimentalismes fàcils, que descoratjarien tant l'infant com la persona adulta.

4. COM s'ha de fer?

La responsabilitat de la persona adulta és crear les condicions favorables per al desenvolupament espiritual de l'infant. Ha de fer l'esforç de concretar i manifestar la necessitat de treballar els seus drets espirituals.

El desenvolupament espiritual de l'infant no es pot deixar a l'atzar. No és un luxe. Cal crear les condicions perquè es produeixi, ja que és un dret que té. Tot adult, insistim-hi, n'és responsable; però hi ha una obligació especial per als professionals i per als poders públics: els primers han d'exemplificar en la seva pràctica quotidiana aquesta cura pels drets espirituals; als segons, els pertoca establir tot allò que pot afavorir aquesta creixença espiritual de l'infant, i fins i tot recordar als altres agents com s'hi han de comprometre, de la mateixa manera que els correspon donar a conèixer la Convenció tant a infants com a adults. Però tots els altres agents n'han de ser solidaris: han de recordar que és per a tota la infància, en risc o no, i que no s'ha d'abandonar mai, ni en els moments difícils. Janusz Korczak, el gran pedagog polonès mort a Treblinka juntament amb els infants del seu orfenat, va saber fer-ho així.

La creixença espiritual d'un infant quedarà afectada si és objecte de violència, d'abús o d'explotació, o si viu en la pobresa; un infant sense amor difícilment podrà conrear els valors espirituals. Les necessitats no materials de l'infant només poden fer-se efectives si es té un concepte ampli de protecció. Un infant sense infància, per dir-ho així, difícilment podrà gaudir d'experiències personals de joia o de serenitat interior.

L'adult ha d'aprendre a detectar d'una manera personalitzada les necessitats no materials dels infants a través de l'escolta. Es tracta de respectar els ritmes i els temps de la infància, i valorar la necessitat de temps, de calma, de pausa, en un clima de profunda estimació educativa, respectant les exigències i característiques del moment que viuen personalment i socialment els infants.

La millor manera d'escoltar l'infant, amb independència de la seva situació social i familiar, és promoure la seva participació, que és un element constitutiu de la seva identitat. Per aquesta raó, ha d'anar més enllà de l'organització material de la vida quotidiana, ha de poder arribar a la intimitat de l'infant i a la seva transcendència.

Abadia de Montserrat
Hivern 2010